

Üçünji maý

Category: Edebi makalalar, Kitapcy
написано kitapcy | 23 января, 2025
Üçünji maý ÜÇÜNJI MAÝ

Sabahatdin Aly bilen Nihal Atsyz Stambulyň «Türk Ocağı» medeni merkeziniň içindäki “Kızıl Elma” otagynda tanyşdylar we iki ýegre dosta öwrüldiler. Bulara Pertew Naili Borataw we Orhan Şaik Gökýaý hem goşuldy. Olar ş wagt ýigrimi ýaşlaryndady...

Bir ýyldan soň Nihal Atsyzyň ýolbaşçylygynda çap edilen we “daýhanlary halas etmegi” maksat edinen “Atsız Mecmua” žurnalynyň işi ýola goýuldy. Žurnalda köplenç Sabahatdin Aly bilen Nihat Atsyzyň şygrylary çap edildi. Borataw “Asly-Kerem” ýaly halk dessanlary barada ýazdy.

Türkçülük ideýasy 1932-nji ýylyň iýunynda Birinji Türk taryhy kongresinde ilkinji bölünişigini başdan geçirdi. «Hettleriň türkleriň ata-babalarydygyny we Anadolynyň türkleriň gadymy ýurdudygyny» öňe sürýän pikire Zeki Welidi Togan garşy çykdy. Çekişmeleriň dowamynda Reşit Galyp “hernä, Darülfünunda (Stambul uniwersiteti) Zeki Welidi begiň talyby bolmandyryn” diýip. Bu kinaýaly sözi eşden Toganyň assistentleri Atsyzdyr Borataw we onuň talyplar “biz Zeki halypanyň talyby bolanymyz üçin özümüzizi bagtly duýýarys” diýip Reşit Galyba garşylyklaýyn söz okladylar...

Bölünişigiň soňunda Zeki Welidi Wena gitdi, Atsyz Malatýa, Borataw Konýa mugallym edilip ugradyldy. Reşit Galyp bolsa Bilim ministrliginde bir wezipä bellendi.

Şeýdip birinji perde tamamlandy...

■ Ikinji perde

Sabahatdin Ala Nazym Hikmetiň “okuwçysy” diýilse ýalňys

bolmaz. Çünki olar dowamly hat alyşýardylar...

Hem Nazym Hikmet, hem goşmaça okamaga baran ýurdy Germaniýa Sabahatdin Alynyň syýasy garaýyşlarynyň üýtgemegine sebäp boldy.

Ol Aydynda mugallym edende Nazym Hikmet bilen alyşan haty we Sertelleriň «Resimli Ay» žurnalynda çykan makalasy «kommunizm propagandasyny» saýyldy, tussag edildi.

Konýada mugallymlyk edende bu gezek “Memleketten Haber” goşgusy sebäpli Sinop türmesine ugradyldy. Bu dawany şugullan türkçi tarihçi Jemal Kutaý, Sabahatdin Alynyň garşysyna şaýatlyk eden bolsa Konýada mugallymlyk eden Boratawdy...

Ikinji jahan urşy bilen birlikde Türkiýede türkçülük ikä bölündi, birinji bölegi gitler-nasistik janköýerligi bilen milletçilige ýakynlaşdy. Bular öň gelip ýetilmedik derejede antikommunizm propagandasyna başladylar. Mysal üçin... Orhan Şaik Germaniýadaky ýakyn dosty Boratawy (nasistleriň tarapdary türk talyplary bilen jedelleşendigi üçin) “kommunist” diýip degişli gulluga şugullady we okuwynyň kesilmegine sebäp boldy! Kyrkynjy ýyllaryň başynda Dil we taryh-geografiýa fakültetinde (DTCF) gahar-gazaba ýugrulan ideologik çekişmelet bolup geçdi. Talyplary ikä bölündi: Bir tarapda Osman Ýüksel Serdengeçti, Zeýnep (Dengi) Korkmaz, Bahaetdin Önel ýaly sagçy, beýleki tarapda Enwer Gökçe, Şewki Akşit, Mübejjel (Belik) Kyraý ýaly çepçiler bardy...

Çepçiler 1943-nji ýylda “Iň uly howp milli türk dawasyna ters akymyň iç ýüzi” atly broşýura çykardylar.

Muňa garşylyklaýyn jogap hökmünde... Nihal Atsyz “Iň hilegärçilikli howp” we Reha Oguz Türkkan “Çepçiler we gyzyllar” makalalaryny ýazdylar.

Syýasy tupanyň turmagyna az-owlak wagt galypdy.

Ikinji perde tamamlandy...

■ Iň soňky perde

Ikinji jahan urşy tamamlanyp barýardy...

Nasistler yza çekilýärdi...

1944-nji ýyl.

Hasan Aly Ýüjeliň ministrlik eden Bilim ministrligi milletçilige garşy ýazylan makalalary toplam, “Milletçilik-Turançlyk” diýen kitaby neşir etdirdi.

Nihal Atsyz çap edýän «Orkun» žurnalynda ýurduň premýer-ministri Şükri Saraçogluna “Hormatly türkçi başwekil” diýip 1-nji martda açyk hat ýazdy. Türkçülige garşy çap edilýän neşirlerden nägileligini bildirdi. 1-nji aprelde ýene bir makala ýazdy. Aralarynda Sabahatdin Alydyr Boratawyň-da bolan toparyna “watan dönügi kommunistler” diýen aýyplamany gönükdirdi. Ministr Hasan Aly Ýüjeli-de “bu hökümer agdarlyşygyny geçirmegiň tarapdarlaryna arka çykmakda” aýyplady.

Sabahatdin Aly 7-nji aprelde kazyýete şikaýat etdi. Ýüzleşme 26-njy aprelde Ankarada 3-nji instansiýaly jeza kazyýetinde başlady. Gerekli resminamalaryň toplanlymagy üçin ýüzleşme 3-nji maý gününe goýuldy.

İki gün geçensoň... Osman Yüksel Serdengeçti, DTCF-de Sabahatdin Alyny suwasalma ýenjendigi üçin tussag astyna alyndy...

3-nji maýdaky ikinji ýüzleşme galmagally geçdi. Suduň jaýynyň oňünde, has soň Ulus ploşadynda mitingler geçirildi. Polisiýa mitingleri zorluk ulanyp ýatyrdy, 165 adam tussag astyna alyndy.

9-njy maýdaky ýüzleşmede Nihal Atsyz dört aý türme tussaglygyna höküm edildi we 66 lira jerime salyndy.

Geleliň netijä:

Bu proses Sabahatdin Alynyň öldürülmegine, Boratawyň daşary ýurda gitmäge mejbur bolmagyna çenli dowam etdi...

Ýeri..

Müňlerçe ýyllyk türklik, 140 ýyllyk türkçülik düşünjesine çenli kiçeldilip bilnermi? 3-nji maý nähili türkçülik günü hökmünde belllenilip bilinýärkä?

Bakuda 1906-njy ýylda “Çepe, çepe, çep tarapa” diýip türkçülik düşünjesiniň düýbünü tutan oňdebaryjylardan Alybeg Hüseyinzadany hiç tanamadyňyzmy, düşünmediňizmi?

Soner ÝALÇYN.

06.05.2020 ý, «Sözcü» gazetî.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Edebi makalalar